

Дается характеристика баз данных судебной экспертизы, которые необходимы правоохранительным органам в повседневной практике и соответственно созданы в Польше. Анализ количества лиц, включенных в базу данных ДНК, показал, что она все еще небольшая, но объем базы данных увеличился вдвое по сравнению с 2015 годом. Базы данных отпечатков пальцев в Польше относительно велики, но количество обращений сократилось в последние годы из-за ограниченного сбора карточек с отпечатками пальцев от подозреваемых. Это ясно показывает, что производительность базы данных связана с ее размером, а также с постоянной загрузкой пятен с места преступления и справочных профилей лиц, которые действительно могли быть связаны с преступлением.

В статье указывается, что базы данных судебной экспертизы являются важнейшими ресурсами в системах уголовного правосудия, которые позволяют обнаруживать и идентифицировать преступников. Общий регламент по защите данных и Директива полиции об обработке персональных данных были приняты в Европейском Союзе в 2016 году, что подразумевает изменения в национальном законодательстве и политике в области обработки генетических и биометрических данных правоохранительными органами. Таким образом, текущее развитие баз данных ДНК и отпечатков пальцев в Польше было выявлено и сопоставлено с другими европейскими странами. Проанализированы изменения в законе, связанные с обработкой генетических и биометрических данных. Вопросы, связанные с различием между различными категориями субъектов данных и сроком хранения персональных данных, прокомментированы с точки зрения права на защиту персональных данных и права на неприкосновенность частной жизни.

Ключевые слова: база данных ДНК, база данных отпечатков пальцев, личные данные, генетические данные, конфиденциальность.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.24>

УДК 343.1:159.98

Олена Миколаївна Цільмак
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри психології

ORCID: 0000-0001-7348-4876

E-mail: cilmalen@gmail.com

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ОСНОВНІ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ ОСІБ РІЗНИХ ТИПІВ АКЦЕНТУАЦІЇ
ХАРАКТЕРУ ПІД ЧАС НАДАННЯ НИМИ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ
ПРО ОБСТАВИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPOPУШЕННЯ ТА
ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ВЕРИФІКАЦІЇ ЦІЄЇ ІНФОРМАЦІЇ**

У статті розкриті основні моделі поведінки, під час слідчих (розшукових) дій, особи певного типу акцентуації характеру, яка повідомляє недостовірну інформацію про обставини кримінального правопору-

шення, а також її типові емоційно-поведінкові реакції на пряму вказівку слідчого про недостовірність її показань. Запропоновано тактичні прийоми для верифікації інформації, повідомленої особами різних типів акцентуації характеру. Наголошено на необхідності здійснення слідчим скрупульозної верифікації інформації та даних про обставини кримінального правопорушення.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, обставини кримінального правопорушення, тактика дій, тактичний прийом, слідчий, особа, модель поведінки, акцентуація характеру, недостовірна інформація, ознаки брехні, верифікація.

Постановка проблеми. Органи досудового розслідування пред'являють високі вимоги до компетентності слідчого, однією з важливих різновидів якої є тактико-психологічна. Тактико-психологічна компетентність слідчого – це здатність особи тактично та психологічно грамотно проводити слідчі (розшукові) дії для забезпечення ефективності та результативності досудового розслідування кримінального правопорушення. Обумовлюють та детермінують тактико-психологічну компетентність слідчого професійно важливі уміння. Серед яких провідне значення мають уміння:

1) збирати, перевіряти та оцінювати докази «...з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження...» (п. 2, ст. 91 КПК України) [1];

2) верифікувати інформацію та дані про обставини кримінального правопорушення;

3) встановлювати об'єктивну істину щодо обставин кримінального правопорушення;

4) визначати типологію особистості (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого) для підбору найбільш дієвих методів впливу, визначення тактики дій та тактичних прийомів та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тактиці виявлення неправдивих показань особи присвячено досить багато наукових праць. Так, наприклад, Hartwig Maria, Granhag Pär, Luke Timothy (2014) [8] досить детально описали техніку стратегічного використання доказів (SUE) – метод співбесіди, який спрямований на те, щоб надавати підказки до обману, і тим самим покращувати шанси на правильне судження про обман і правду. А також описали які тактики дають різні словесні реакції підозрюваних у брехні та правді, і як ці підказки можуть бути використані «ловцями брехні» для виявлення обману; описали також техніку мета-аналізу результатів техніки SUE [8].

Bond Charles, Levine Timothy, Hartwig Maria (2014) [6] у своєму науковому дослідженні представили нові висновки щодо невербального виявлення брехні. Hartwig Maria, Bond Charles (2011) [7] визначили причини чому «ловці брехні» зазнають невдачі та представили мета-аналіз об'єктивної моделі аналізу суджень про брехню людини.

Нами у статті: «Класифікація дефініцій способів брехні» [4] розглянуті основні способи викривлення інформації та їх характеристика; у підручнику: «Професійно–психологічна підготовка працівників підрозділів міліції на транспорті» [5] – описані основні критерії аудіовізуальної психодіагностики брехні.

Люди використовують різноманітні тактики повідомлення неправдивих показань, однак, ці тактики досить сильно залежать від їх особливостей характеру. Досліджуючи ті чи інші характерологічні властивості людини, науковці намагаються систематизувати отримані знання шляхом поділу людей на певні типи, види, групи тощо. Це має не тільки вагоме наукове значення, але й практичне, так як наявність у людини певних типологічних характеристик, дозволяє спрогнозувати її поведінку у певних обставинах та спланувати тактику дій та обрати найбільш дієві тактичні прийоми.

Однією з найбільш поширених та емпірично досліджених типологій є теорія акцентуації характеру особистості Карла Леонгарда [2] (1968 рік) та Олександра Лічка [3] (1977). Вчені досить детально описали виокремлені ними типи та на прикладах представили типові для них моделі поведінки. Поділяючи погляди цих вчених та досліджуючи моделі поведінки представників тих чи інших типів, нами були встановлені основні типові моделі поведінки осіб під час повідомлення ними недостовірної інформації.

Хотілося би звернути увагу на те, що по тексту статті ми будемо використовувати терміни: «особа», «тип», «слідчі (розшукові) дії». Обґрунтуємо таку нашу позицію. По-перше, ознаки брехні (вербальні, невербальні, психофізіологічні) є досить часто ідентичними, тому не має сенсу вказувати на процесуальний статус особи. По-друге, процес виявлення, оцінки та встановлення факту повідомлення особою недостовірної інформації про обставини кримінального правопорушення відбувається не тільки під час допиту, але й під час інших слідчих (розшукових) дій (обшуку, огляду, слідчого експерименту тощо).

Мета дослідження. Отже, метою нашої статті є опис основних моделей поведінки осіб різних типів акцентуації характеру, які надають недостовірну інформацію про обставини кримінального правопорушення та визначення тактичних прийомів верифікації цієї інформації.

Викладення основного матеріалу. Слідчий повинен досить добре розбиратися у психології особистості та вміти виявляти факти повідомлення особою недостовірної інформації про обставини кримінального правопорушення.

Під час слідчих (розшукових) дій слідчий, для виявлення та встановлення факту повідомлення особою недостовірної інформації про обставини кримінального правопорушення, повинен звертати увагу на:

- 1) невербальні ознаки брехні – жести, міміку, позу, рухи та ін.;
- 2) психофізіологічні ознаки брехні – різке почервоніння, різке заледеніння, різке потіння, часте кліпання, зміна частоти дихання та ін.;
- 3) вербальні ознаки брехні:
 - несподівані зміни у мовленні, тобто на: темп (різке прискорення або сповільнення); тембр (його підвищення або зниження); гучність мови (тиха або дуже гучна); ковтання слів; побудову речень і словосполучень; інтонацію, наголоси, паузи та ін.;
 - «...туманність мови: якщо вам здається, що оповідач навмисно опускає деякі деталі, – ймовірно, він бреше...» [7];
 - «...нерівний голос: якщо вам здається, що голос оповідача звучить невпевнено і «обривається», – він бреше...» [7];

4) *тактику поведінки особи, а саме на:*

– хитрощі, що використовує особа, її способи маскування й маніпуляції [5];

– зміну теми розповіді, перескакування з теми на тему, підтасовування правди з вигадкою;

– «...байдужість: співрозмовник раз у раз знижує плечами; на його обличчі відсутнє будь-яке вираження, і всім своїм виглядом він зображує нудьгу – таким чином він намагається приховати будь-які прояви брехні...» [7];

– процес «...обдумування кожного слова: якщо вам здається, що співрозмовник дуже старанно обмірковує всі деталі розповіді, – можливо, він вас обманює...» [7] та ін.

Hartwig Maria, Granhag, Pär, Luke Timothy (2014) зазначали, що слід звертати увагу на те як поводяться люди та як вони говорять, тобто чи «... помітно різні способи – коли вони брешуть, порівняно з тим, коли вони говорять правду...» [8].

Отже, слідчий повинен звертати увагу на усі ознаки, які можуть вказувати на брехню – сигнали, індикатори, моделі поведінки тощо.

Слід зазначити, що під час слідчих (розшукових) дій моделі поведінки осіб різних типів акцентуації характеру та темпераменту набувають змін. Тобто відбувається «загострення» деяких рис характеру та «придушення» інших. Людина з певним типом акцентуації характеру може типологічно реагувати на специфічні психогенні впливи. Завдяки цьому можна спрогнозувати поведінкові прояви та реакції різних типів.

Як відомо, «чистих» типів акцентуації характеру та темпераменту не багато, вони в основному між собою поєднуються та утворюють, наприклад, гіпертимно-демонстративний тип, епілептоїдно-демонстративний тип, епілептоїдно-шизоїдний тип, ригідно-педантичний тип та тощо. Ми опишемо саме основні «чисті» типи, так як їх поєднання й надає ту чи іншу спільну характеристику особи.

Розглянемо досить коротку характеристику деяких основних типів акцентуації характеру осіб (гіпертимічного, дістимного, ригідного, педантичного, збудливого, демонстративного та епілептоїдного) та їхні типові зміни у моделях поведінки при повідомленні ними недостовірної інформації про обставини кримінального правопорушення.

Отже, **гіпертимічний тип**. Як відомо, цей тип є досить рухливим, непосидючим, говірким, поверховим, авантюристичний, схильний до ризику та гострих відчуттів. *При повідомленні особою недостовірної інформації про обставини кримінального правопорушення вона:*

1) починає доволі швидко говорити («ковтаючи» слова) або навпаки – темп її мови сповільнюється;

2) намагається змінити тему або перескакує з теми на тему;

3) повторює запитання слідчого декілька разів;

4) намагається змішувати правду з домислами, припущеннями та вигадками та ін.

Отже, тактичні прийоми слідчого для верифікації показань такого типу повинні бути такими:

- 1) нагадати про його права та обов'язки;
- 2) зупиняти розмову, коли мова не йдеться про обставини кримінального правопорушення;
- 3) задавати одне теж саме запитання декілька разів;
- 4) перефразовувати запитання;
- 5) деталізувати запитання (коли особа бреше, вона не може вказати на додаткові деталі);
- 6) вимагати від особи конкретизації її відповіді та ін.

Коли слідчий прямо вказує гіпертимічному типу на недостовірність його показань, то така особа може:

- 1) виправдовуватися, запевняти, що вона добра та надійна людина, що слідчий не так її зрозумів;
- 2) досить активно жестикулювати, здійснювати різноманітні рухи тілом;
- 3) крутитися, «як вуж на сковорідці», намагаючись вийти з незручного положення;
- 4) метушитися;
- 5) демонструвати, що дуже поспішає та тощо.

Наступний тип – **дістимічний**. Він є повною протилежністю гіпертимічного типу. Він повільний, розсудливий, з гостро вираженим почуттям справедливості, досить часто він не впевнений у собі (у тому числі й в правильності прийнятих рішень). *Як що такий тип буде свідомо повідомляти недостовірну інформацію, то він:*

- 1) при формулюванні відповіді буде намагатися робити досить великі паузи (прагнучі, щоб за нього відповів слідчий);
- 2) замовкне та скаже, що не пам'ятає (при цьому відвернеться у бік);
- 3) буде намагатися описувати зайві деталі, що не мають значення для кримінального провадження;
- 4) при відповіді буде використовувати слова: «напевно», «не впевнений», «приблизно» та ін.

Отже, тактичні прийоми слідчого для верифікації показань такого типу повинні бути такими:

- 1) нагадати про його права та обов'язки;
- 2) почати задавати інші запитання, однак, коли особа розслабиться, – слід задати теж саме перефразоване запитання;
- 3) деталізувати запитання, поділивши його на змістовні частини;
- 4) не намагатися додумати та відповісти за особу;
- 4) підкреслювати значимість справедливості та ін.

Коли слідчий прямо вказує такому типу на недостовірність його показань, то така особа може:

- 1) замовчати та зануритися у себе;
- 2) визнати, що вона напевно щось переплутала або щось не так зрозуміла.

Ригідний тип. Він дуже вразливий та чутливий до образ, підозрілий, наполегливий, цілеспрямований, конфліктний, застрягаючий на негативні та тощо. *Типовими моделями поведінки такого типу при наданні недостовірних показань є те, що:*

- 1) у нього сповільнюється темп мовлення;
- 2) він може повторити декілька разів запитання слідчого;
- 3) він буде наполегливо намагатися змінити тему розмови;
- 4) буде тримати паузи при відповіді та ін.

Отже, тактичні прийоми слідчого для верифікації показань такого типу повинні бути такими:

- 1) нагадати про його права та обов'язки;
- 2) чітко цитувати законодавчі норми та посилатися на них;
- 3) викриваючи особу у брехні – пред'явити їй доказ (який не є тайною слідства);

- 4) задавати конкретні та чіткі запитання та ін.

Коли слідчий прямо вказує такому типу на недостовірність його показань, то така особа може:

- 1) поводити себе агресивно;
- 2) провокувати конфлікт, зачіпаючи особистість та професіоналізм слідчого;

- 3) посилатися на авторитетну особу;
- 4) погрожувати розпорою слідчому та членам його родини;
- 5) завзято та наполегливо, з особливою енергійністю, відстоювати свої твердження, при цьому часто повторюючи слова: «Я – чесна людина!», «Чесне слово!», «Присягаюся!», «Клянуся!» та тощо.

Тактика дій слідчого:

- 1) поводити себе спокійно та врівноважено;
- 2) не реагувати на агресивні випадки особи;
- 3) досить обережно формулювати запитання (так як представники цього типу є досить образливими та мстивими, то будь-яке слово слідчого вони можуть використати проти слідчого).

Педантичний тип. Такі типи досить ретельні, добросовісні, акуратні, скрупульозні, планомірні. Якщо така особа планує надати недостовірні показання, то вона завчасно намагається все продумати у дрібницях. Під час слідчих (розшукових) дій така особа чітко слідує плану та чергу повідомлення інформації тієї чи іншої про обставини кримінального правопорушення. Така особа досить сильно реагує на будь-яке порушення власного порядку надання показань. *Типовими моделями поведінки педантичного типу при повідомленні ним неправдивих показань є те, що він може:*

- 1) говорити чітко заученими фразами, повторюючи слово в слово зі своїх попередніх показань;
- 2) в'язнути у дрібницях, які не мають значення для досудового розслідування кримінального правопорушення;
- 3) намагатися змішувати правду з домислами, припущеннями, вигадками, власними умовиводами;
- 4) неквапливо розмірковувати над відповіддю, тримаючи затяжні паузи та ін.

Отже, тактичні прийоми слідчого для верифікації показань такого типу повинні бути такими:

- 1) нагадати про його права та обов'язки;

2) зупинити особу, якщо її інформація не стосується обставин кримінального правопорушення;

3) виокремити з показань особи домисли та припущення; здійснити уточнення й конкретизацію її відповіді на запитання;

4) задавати прості, чіткі та конкретні запитання та вимагати конкретних відповідей;

5) свідомо порушувати логіку запитань щодо тих чи інших обставин кримінального правопорушення (як результат – особа може досить сильно зреагувати на будь-який прояв порушення порядку, тим самим слідчий зможе виявити «слабкі місця» у її показаннях);

6) при затяжній паузі – задавати інші запитання, які найбільш вигідні особі, через деякий час – задати теж саме запитання, однак перефразувавши його;

7) при повторенні особою одних й тих самих заучених фраз – перефразувати ці фрази, утворюючи з них запитання;

8) запропонувати особі розповісти хроніку події у зворотному порядку (велике розумове навантаження сприятиме прояву ознак брехні та порушенню планованості заучених пояснень) та ін.

Коли слідчий прямо вказує такому типу на недостовірність його показань, то така особа може:

1) замовчати та зануритися у себе;

2) визнати, що напевно вона щось переплутала або щось не так зрозуміла.

Збудливий тип. Йому характерні – похмурість, гнівливість, грубість, підвищена імпульсивність, конфліктність, інстинктивність, хамовитість, агресивність, конфліктність. *Типовими моделями поведінки такої особи при повідомленні неправдивих показань є те, що вона:*

1) може стати повільнішою (її мова, жести, рухи);

2) може часто перепитувати слідчого;

3) може довго розмірковувати;

4) може бути досить напруженою та змобілізованою;

5) може намагатися перевести тему, якщо відповідь на запитання слідчого може розкривати об'єктивну істину;

6) може змішувати незначні правдиві факти з домислами та припущеннями та ін.

Отже, тактичні прийоми слідчого для верифікації показань такого типу повинні бути такими:

1) нагадати про його права та обов'язки;

2) задавати прості та конкретні запитання;

3) деталізувати запитання;

4) викривати особу у неправдивості її показань, пред'являючи певний доказ (який не є тайною слідства);

5) перефразувати запитання та задавати подібні тематичні запитання декілька разів;

6) уточняти та конкретизувати відповідь особи та ін.

Коли слідчий прямо вказує такому типу на недостовірність його показань, то така особа може:

1) говорити збудливо, іноді ковтаючи слова;

- 2) поводити себе досить агресивно;
- 3) активно розмахувати руками, різко вставати;
- 4) погрожувати слідчому та членам його родини;
- 5) посилалися на авторитети;
- 6) різко замовкнути та більше не реагувати на запитання слідчого та ін.

Тактика дій слідчого:

- 1) поводити себе спокійно та врівноважено;
- 2) не реагувати на агресивні випадки особи.

Демонстративний тип. Йому характерно: егоцентризм, позерство, театральність, яскравість, полюбляє бути у центрі уваги (не важливо якої), схильний до інтриг та до патологічної брехні (бреше так, що сам собі вірить). Він не вміє прогнозувати свої дії до кінця (імпровізує), тим самим часто сам себе викриває, так як переграє та не завжди запам'ятовує те, що говорив. *Типовими моделями поведінки такої особи при повідомленні неправдивих показань є:*

- 1) театральне яскраве надання показань;
- 2) прояв яскравої палітри емоційних реакцій під час слідчої (розшукової) дії;
- 3) прикрашання змісту повідомлення;
- 4) додавання до змісту повідомлення власних фантазій, умовиводів, домислів. Зокрема, часто така особа, свідок, може стверджувати, що жертвою повинна була бути саме вона, й їй нескінченно випадково повезло (люблять бути у центрі уваги). Цим можуть завести слідство у глухий кут;
- 5) часто повторюють слова: «Чесне слово!», «Присягаюся!», «Клянуся!», «Я – чесна людина!» та тощо.

Отже, тактичні прийоми слідчого для верифікації показань такого типу повинні бути такими:

- 1) слухати спокійно, без проявів зацікавленості до акторської гри цієї особи;
- 2) задавати прості та конкретні запитання;
- 3) задавати одні й ті ж самі запитання декілька разів;
- 4) задавати уточнюючі запитання;
- 5) запитувати: «Чи правильно я вас зрозумів – ваша відповідь на це запитання така..? Ви повідомили, що» та дослівно повторювати відповідь особи;
- 6) переривати особу, якщо вона чітко не відповідає на запитання та попросити конкретизувати відповідь та ін.

Слідчому слід пам'ятати, що такі особи легко вживаються в різні ролі («жертви», «героя», «спасителя», «мученика», «переслідувача» та ін.). Йому, – спокійна та врівноважена поведінка слідчого буде сприятиме тому, що цій особі стане не цікаво грати (не має глядача).

Коли слідчий прямо вказує такому типу на недостовірність його показань, то така особа може:

- 1) змінити свою роль (залежно від обстановки);
- 2) продемонструвати, що їй стало дуже зле (вона різко стала погано себе почувати);
- 3) втратити свідомість;

- 4) демонстративно та дуже голосно розревітися;
- 5) звинувачувати слідчого, що він прискіпливо до неї ставиться, що він не правильно її зрозумів та ін.;
- 6) демонстративно образитися та захотіти піти та тощо.

Слідчому, слід пам'ятати, що викривати брехню демонстративного типу вкрай складно, так як він є «майстром брехні» та може обдурити кого завгодно. Такі особи під час брехні не переживають ні провини, ні сорому, ні докорів совісті. Бонд Чарльз, Левін Тімоті і Хартвіг Марія (2014) називають таких осіб «казкарями» [8]. Показання демонстративних типів слід перевіряти та підтверджувати іншими доказами.

Епілептоїдний тип. Йому характерно – цілеспрямованість, ретельність, пунктуальність, акуратність, педантизм, слідування традиціям, перебільшене прагнення до справедливості та ін. Цей тип особистості увібрав у себе деякі характеристики педантичного типу, ригідного, дістимного. Однак, його головною та основною потребою є потреба у владі над іншими людьми. *При повідомленні неправдивих показань типовими моделями поведінки такої особи є те, що вона:*

- 1) намагається чітко дотримуватися попередньо продуманого плану надання показань;
- 2) говорить впевнено, владно та дещо агресивно;
- 3) говорить чітко заученими фразами, повторюючи слово в слово зі своєю попередніх показань;
- 4) досить напружена та змобілізована;
- 5) прикривається авторитетами;
- 6) намагається отримати владу над слідчим;
- 7) неквапливо розмірковує над відповіддю, тримаючи затяжні паузи;
- 8) говорить досить переконливо та ін.

Отже, тактичні прийоми слідчого для верифікації показань такого типу повинні бути такими:

- 1) нагадати про його права та обов'язки;
- 2) задавати прості, конкретні та деталізуючі запитання;
- 3) перефразовувати запитання;
- 4) задавати подібні тематичні запитання декілька разів;
- 5) уточняти та конкретизувати його відповіді;
- 6) поводити себе спокійно, врівноважено, демонструвати харизматичність, владність та силу духу;
- 7) чітко посилатися на норми закону;
- 8) викривати особу у неправдивості її показань, пред'являючи їй певний доказ (який не є тайною слідства);
- 9) зупинити особу, якщо її інформація не стосується обставин кримінального правопорушення та ін.

Коли слідчий прямо вказує такому типу на недостовірність його показань, то така особа може:

- 1) поводити себе досить агресивно;
- 2) погрожувати слідчому та членам його родини;
- 3) посилатися на авторитети;

- 4) погрожувати, що буде жалуватися на те, що слідчий не компетентний, що він не мав права сумніватися у його чесності та порядності та тощо;
- 5) різко замовкнути та не реагувати більше на запитання слідчого та ін.

Тактика дій слідчого:

- 1) не реагувати на агресивні випадки особи;
- 2) негайно припиняти усякі спроби особи отримання влади над слідчим;
- 3) а ні в якому разі не показувати невпевненість у чомусь.

Що стосується **шизоїдного типу**. Йому характерно – інтровертованість, замкнутість, мовчазність, відгородженість, емоційна холодність, нездатність співпереживати. Його головна потреба – бути на самоті. У такої особи можна вивідати правду тільки тоді, коли слідчий буде спрямовувати тактичні прийоми на її мотиваційно-спонукальну та пізнавально-інтелектуальну сфери та пред'являти їй докази (які не є тайною слідства).

Щодо таких типів акцентуації характеру як: циклотимічний, конформний, тривожний, афективно-екзальтований, емотивний, – то у цих типів ознаки брехні проявляються через усі індикатори, особливо через психофізіологічні. Тому слідчому, під час слідчих (розшукових) дій, для того щоби розпізнати ознаки брехні необхідно досить уважно «дивитися – бачити та побачити», «слухати – чути та почути».

Висновки. Підводячи підсумки, хотілося би підкреслити, що для верифікації інформації стосовно обставин кримінального правопорушення, працівники органів досудового розслідування та оперативних підрозділів повинні пройти тематичні курси: «Пізнання психології особистості» та «Технологія верифікації інформації». Це сприятиме підвищенню ефективності та результативності слідчої та оперативно-розшукової діяльності та забезпечить якість досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Перелік посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI із змін. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>. (дата звернення 03.02.2021).
2. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Санкт-Петербург, 2009. 256 с.
3. Леонгард К. Акцентуированные личности = Akzentuierte Persönlichkeiten. Берлин, 1976. 328 с.
4. Цільмак О. М. Класифікація дефініцій способів брехні. *Соціальна психологія*. Київ, 2011. № 2. С. 119-122.
5. Цільмак О. М. Професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів міліції на транспорті: підруч. Одеса, 2014. 143 с.

References

1. The Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI as amended. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua>. (Date of access 03.02.2021). (in Ukrainian).
2. Lichko, A. E. (2009). Psychopathies and character accentuations in adolescents. St. Petersburg. 256 p. (in Russian).
3. Leonhard, K. (1976). Accentuated Personalities = Akzentuierte Persönlichkeiten. Berlin. 328 p. (in Russian).
4. Tsil'mak, O. M. (2011). Classification of definitions of methods of lies. *Social Psychology*. Kyiv. No. 2. P. 119-122. (in Ukrainian).
5. Tsil'mak, O. M. (2014). Professional and psychological training of police officers on transport: textbook. Odesa. 143 p. (in Ukrainian).

6. Bond, Charles & Levine, Timothy & Hartwig, Maria (2014). New Findings in Non-Verbal Lie Detection. 10.1002/9781118510001.ch2.
7. Hartwig, Maria & Bond, Charles (2011). Why Do Lie-Catchers Fail? A Lens Model Meta-Analysis of Human Lie Judgments. *Psychological bulletin*. 137. 643-59. 10.1037/a0023589.
8. Hartwig, Maria & Granhag, Pär & Luke, Timothy (2014). Strategic Use of Evidence During Investigative Interviews: The State of the Science. Credibility Assessment: Scientific Research and Applications. 1-36. 10.1016/B978-0-12-394433-7.00001-4.
6. Bond, Charles & Levine, Timothy & Hartwig, Maria (2014). New Findings in Non-Verbal Lie Detection. 10.1002/9781118510001.ch2. (in English).
7. Hartwig, Maria & Bond, Charles (2011). Why Do Lie-Catchers Fail? A Lens Model Meta-Analysis of Human Lie Judgments. *Psychological bulletin*. 137. 643-59. 10.1037/a0023589. (in English).
8. Hartwig, Maria & Granhag, Pär & Luke, Timothy (2014). Strategic Use of Evidence During Investigative Interviews: The State of the Science. Credibility Assessment: Scientific Research and Applications. 1-36. 10.1016/B978-0-12-394433-7.00001-4. (in English).

ОСНОВНЫЕ МОДЕЛИ ПОВЕДЕНИЯ ЛИЦ РАЗНЫХ ТИПОВ АКЦЕНТУАЦИИ ХАРАКТЕРА ВО ВРЕМЯ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ИМИ НЕДОСТОВЕРНОЙ ИНФОРМАЦИИ ОТНОСИТЕЛЬНО ОБСТОЯТЕЛЬСТВ УГОЛОВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ И ТАКТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ВЕРИФИКАЦИИ ЭТОЙ ИНФОРМАЦИИ

А. Н. Цильмак

Органы предварительного расследования предъявляют высокие требования к компетентности следователя, одной из важных разновидностей которой, являясь тактико-психологической. Тактико-психологическая компетентность следователя – это его способность тактически и психологически грамотно осуществлять следственные (розыскные) действия для обеспечения эффективности и результативности досудебного расследования уголовного правонарушения.

Важными умениями следователя, которые обуславливают и детерминируют тактико-психологическую компетентность, являются умения: 1) собирать, проверять и оценивать доказательства «...с целью установления обстоятельств, имеющих значение для уголовного производства...» (п. 2 ст. 91 УПК Украины); 2) верифицировать информацию и данные относительно обстоятельств уголовного правонарушения; 3) устанавливать объективную истину относительно обстоятельств уголовного правонарушения; 4) определять типологию личности (свидетеля, потерпевшего, подозреваемого, обвиняемого) для подбора наиболее действенных методов воздействия, определения тактики действий и тактических приемов и так далее.

Одной из наиболее распространенных и эмпирически исследованных типологий личности является теория акцентуации характера К. Леонгарда и А. Личко. Авторы достаточно подробно описали выделенные ими типы и продемонстрировали на конкретных примерах типичные для этих типов модели поведения. Основываясь на этих научных теориях и на многолетней психологической практике, автором в статье, раскрыты основные модели поведения лиц определенного типа акцентуации характера, которые сообщают недостоверную информацию

относительно обстоятельств уголовного правонарушения, а также их типичные эмоционально-поведенческие реакции на прямое указание следователем о недостоверности их показаний. Предложены тактические приемы для верификации информации, сообщенной различными типами акцентуации характера.

Отмечено, что в ходе следственных (розыскных) действий, для выявления и установления факта сообщения лицом недостоверной информации об обстоятельствах уголовного правонарушения, следователь должен обращать внимание на все признаки, которые могут указывать на ложь – сигналы, индикаторы, модели поведения и тому подобное.

Подчеркнуто, что для верификации информации относительно обстоятельств уголовного правонарушения сотрудники органов досудебного расследования и оперативных подразделений должны пройти повышение квалификации по таким тематическим курсам как: «Познание психологии личности» и «Технология верификации информации». Это будет способствовать повышению эффективности и результативности следственной и оперативно-розыскной деятельности и обеспечит качество предварительного расследования уголовных правонарушений.

Ключевые слова: следственные (розыскные) действия, обстоятельства уголовного правонарушения, тактика действий, тактический прием, следователь, лицо, тип, модель поведения, акцентуация характера, недостоверная информация, признаки лжи, верификация

THE MAIN BEHAVIORAL MODELS OF PERSONS OF DIFFERENT TYPES OF CHARACTER ACCENTUATION WHEN THEY PROVIDE INACCURATE INFORMATION ABOUT THE CIRCUMSTANCES OF A CRIMINAL OFFENSE AND TACTICS FOR VERIFYING THIS INFORMATION

O. Tsilmak

The bodies of preliminary investigation make high demands on the competence of the investigator, one of the important varieties of which is tactical and psychological. The tactical and psychological competence of an investigator is his/her ability to tactically and psychologically competently carry out investigative (search) actions to ensure the effectiveness and efficiency of the pre-trial investigation of a criminal offense.

One of the significant and leading skills of the investigator, which condition and determine tactical and psychological competence, is the ability to:

1) collect, verify and evaluate evidence "... to establish circumstances that are important for criminal proceedings ..." (clause 2 Article 91 of the Criminal Procedure Code of Ukraine);

2) verify information and data on the circumstances of the criminal offense;

3) establish the objective truth in the circumstances of the criminal offense;

4) determine the typology of the personality (witness, victim, suspect, accused) for the selection of the most effective methods of influence, determination of tactics of actions and tactics, etc.

One of the most widespread and empirically investigated personality typologies is the theory of character accentuation by K. Leonhard and A. Lichko. The authors described in sufficient detail the types they identified and demonstrated on specific examples the

typical behavioral models for these types. Based on these scientific theories and many years of psychological practice, the author, in the article, discloses the basic behavior models of a person of a certain type of character accentuation, which provides inaccurate information about the circumstances of a criminal offense. As well as his typical emotional and behavioral reactions to a direct indication by the investigator about its unreliability indications. Tactical techniques are proposed for verifying the information provided by persons of various types of character accentuation.

It is noted that in the course of investigative (search) actions, to identify and establish the veil of a person's message of false information about the circumstances of a criminal offense, the investigator must pay attention to all signs that may indicate a lie, that is, signs, signals, indicators, behavior patterns, etc.

It is emphasized that to verify information regarding the circumstances of a criminal offense, employees of pre-trial investigation bodies and operational units must undergo advanced training in such thematic courses as "Cognition of personality psychology" and "Information verification technology". This will enhance the efficiency and effectiveness of investigative, operational, and investigational activities and will ensure the quality of preliminary investigation of criminal offenses.

Key words: investigative (search) actions, circumstances of a criminal offense, tactics of actions, tactical technique, an investigator, a person, behavior model, character accentuation, inaccurate information, signs of a lie, verification.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.25>
УДК 343.131.5

Ірина Володимирівна Басиста
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики

ORCID 0000-0001-9707-7386
E-mail: basysta-i@ukr.net

Данило Ігорович Йосифович
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного права та
адміністративного процесу

ORCID 0000-0001-5510-9781
E-mail: yosyfovych_danylo@ukr.net

Львівський державний університет внутрішніх справ

**ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВІДКЛИКАННЯ ОБВИНУВАЧЕНИМ,
ЗАСУДЖЕНИМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ЧИ КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ ЗАХИСНИКА**

Проблеми судових стадій чимраз гостріше постають перед їх учасниками, оскільки зміни і доповнення до чинного кримінального процесуального